

УДК 378.147:34

*Н.М. Сімакова,
здобувач НПУ імені М.П.Драгоманова*

ПРАВОВА ОСВІТА У ПІДГОТОВЦІ СУБ'ЄКТА ЗАКОНОТВОРЕННЯ

Правова освіта є дієвим засобом розвитку правової культури та правосвідомості суспільства, освітянської громадськості, зокрема. Питання правової освіти в освітньому просторі нашої країни набуває останнім часом значної актуальності, насамперед у процесі підготовки суб'єкта законотворення. У цій статті розглянемо правову освіту у підготовці суб'єкта законотворення у сучасному трансформаційному суспільстві.

Важливим підґрунтям для вивчення теми правової освіти у підготовці суб'єктів законотворення є праці таких науковців, як Б.І. Андрусишин, Л.В. Висоцька, І.Ю. Зінько, В.В. Одарій, Ю.Кислицька, С.В. Болонина, С.В. Соколова та ін.

Досліджуючи цю тематику, науковці виявили низку суперечностей, які стримують розвиток правової освіти, її ефективність. Аналізуючи законодавчу базу та публікації вітчизняних науковців Л.Висоцька визначає правову освіту як структурний комплексний компонент освіти України, що являє собою:

– діяльність органів влади, юстиції та освіти, спрямованої на розробку і запровадження напрямів, програм, рекомендацій, механізмів інформаційного та методологічного характеру із забезпечення правової освіченості населення;

– комплекс виховних, навчальних та інформаційних заходів, спрямованих на створення належних умов для набуття населенням правових знань та навичок;

– процес засвоєння правових знань, умінь і навичок з метою формування правової свідомості, правової культури особис-

тості для реалізації правових поведінкових настанов існування соціально неоднорідного суспільства [1, 278].

На думку І.Зінько, правова освіта є обов'язковим компонентом професійної педагогічної підготовки, адже компетентність, ерудиція, професіоналізм, культура вчителя значною мірою визначають і рівень освіченості й особистісні властивості учнів. Правова освіта – це засіб трансляції правової культури, спосіб орієнтації в соціально-правовому просторі, пом'якшення конфліктності українського суспільства. Майбутній учитель з високим морально-духовним потенціалом та фаховою підготовкою спроможний кваліфіковано оцінити правову поведінку вихованця та буде сприяти формуванню внутрішньої особистої поведінки на основі правових переконань. Педагогічна підготовка у вищому навчальному закладі повинна формувати особистість учителя з високою педагогічно-правовою культурою, соціально-активною, свідомою позицією – професійно-правовою свідомістю [2, 224–225].

Заходи з правової освіти не лише мають на меті надання інформації представникам освітянської громадськості щодо чинних законів, піднесення їхнього рівня правової культури, а й сприятимуть утвердженню правової поведінки, передусім серед учнівської та студентської молоді. Правове просвітництво дасть суб'єктам законотворення в галузі освіти можливість більш фахово формулювати пропозиції щодо реформування цієї галузі, демонструвати належну культуру роботи з правовою інформацією.

Щодо цього В.Одарій відзначає, що змістовими показниками правової культури професійної діяльності педагога слід вважати:

– систему знань про зміст та призначення основних міжнародних і державних документів щодо прав людини й дитини; прав і обов'язків дитини як особистості і громадянина України; про порядок реалізації цих прав, можливості і методи захисту

прав дитини як особистості; про зміст основних правових документів щодо прав людини й дитини в освіті; про дії і вчинки, що складають загрозу безпеки життя і здоров'я дитини як особистості, правила охорони безпеки дитини від підступних дій; правила поведінки в соціумі, що засновані на повазі прав і свобод інших людей;

– систему практичних дій щодо вміння реалізовувати свої права на практиці, керуючись правовими нормами, що існують: уміння застосовувати правові знання, проектуючи свої правомірні дії і дії своїх учнів у різноманітних життєвих ситуаціях і ситуаціях, що виникають в освітньому середовищі, вміння давати правову оцінку явищам життя, корегувати власні дії і дії своїх учнів, інших людей відповідно до правових норм, що існують;

– систему моральних орієнтирів, що стверджують гуманістичні цінності; цінність права як засобу захисту особистості в суспільстві і самого суспільства як такого; цінність законослужняності як способу толерантної життєдіяльності особистості [3, 11].

На сьогодні в Україні, правова освіта – це обов'язковий елемент навчально-виховного процесу в усіх дошкільних виховних, середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних, вищих навчальних закладах, закладах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів. Вона спрямовується:

– на підвищення рівня правової підготовки населення, насамперед учнівської та студентської молоді, громадян, які перебувають на державній службі, обрані народними депутатами України, депутатами місцевих рад, викладачів правових дисциплін та журналістів, які висвітлюють правову тематику;

– створення належних умов для набуття громадянами знань про свої права, свободи і обов'язки;

– широке інформування населення про правову політику держави та законодавство;

– забезпечення вільного доступу громадян до джерел правової інформації;

– вдосконалення системи правової освіти населення, збереження та розвиток вітчизняних традицій у цій сфері [4, 25].

Відповідно названі заходи сприяють формуванню правосвідомості та правової культури майбутніх і діючих суб'єктів законотворення в освітній сфері. Водночас, важливо подолати формалізм та не системність у проведенні правоосвітніх заходів серед освітянської громадськості, сповнити їх реальним змістом, показати шляхи застосування правових знань.

На переконання науковців, особливо актуальним є здійснення правового просвітництва у негуманітарних та неюридичних навчальних закладах, в яких навчально-виховний процес сконцентрований на фаховій підготовці, а навчальні дисципліни правознавчого спрямування мають необов'язковий характер (як правило за вибором студентів).

Так, С.Болоніна у своєму дисертаційному дослідженні дійшла висновку про те, що метою викладання правових дисциплін у неюридичних вищих навчальних закладах має бути формування позитивно орієнтованої правової свідомості майбутніх фахівців як системи юридичних знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій, правових настанов, що регулюють поведінку особистості в юридично значущих ситуаціях. При цьому зміст правових дисциплін має базуватися на концепції природних прав людини і охоплювати знання правового становища особистості у суспільстві (конституційні права та обов'язки людини і громадянина), знання окремих галузей права і законодавства, що безпосередньо пов'язані з майбутньою професійною діяльністю студентів [5].

Розглядаючи означену проблематику в контексті інженерно-педагогічної освіти, С.Соколова зауважує, що теоретичні знання, акумульовані в різних галузях права, можуть забезпечити соціально-економічний, політичний і духовний розвиток студентів – майбутніх інженерів-педагогів. Зміцнення законності, правопорядку, дотримання правових норм сприятимуть соціаль-

ному прогресу, забезпечать функціонування матеріального виробництва, налагодять ефективне управління, стимулюватимуть розвиток особистості. Теоретичні правові знання мають стати підтвердженням високоморальної за своєю природою сутності права. Існування людини, суспільства, їх розвиток неможливі без дотримання і вивчення сутності, структури правових норм – норм суспільних відносин, які склалися як досягнення загальнолюдської культури протягом багатьох тисячоліть [6, 78–79].

Водночас, фахівці наголошують на існуванні низки кадрових, організаційних, матеріально-технічних та інших проблем під час здійснення правової освіти у вітчизняних навчальних закладах.

Так, на думку Б. Андрусина, потреба у викладачах правознавства для загальноосвітніх шкіл та навчально-виховних закладів, які здійснюють підготовку молодших спеціалістів, нині залишається вельми гострою. Обсяг і зміст обов'язкового курсу з правознавства визначається для загальноосвітніх навчальних закладів потребою суспільства у вихованні правосвідомого громадянина, а для професійно-технічних, вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти, крім того, – ще й високими вимогами до освітньо-кваліфікаційного рівня особистості. Однак на державному рівні відсутні програми підготовки корпусу відповідного викладацького складу, спроможного виконувати означені завдання: професійна підготовка таких вчителів і викладачів повинна поєднувати базову юридичну освіту і ґрунтовну психолого-педагогічну підготовку [7, 107].

Уваги потребують і вузівські курси правознавства та інших правознавчих дисциплін, які викладаються для студентів неюридичних спеціальностей. Питання таких галузей права, як трудове, цивільне, сімейне, фінансове, пенсійне стали найактуальнішими в суспільстві [8, 98].

У цілому правоосвітні заходи мають підвищити (сформулювати) суспільно-необхідний рівень правової компетентності освітянської громадськості як суб'єкта законотворення, зміцнити

підґрунтя його правової культури. І.Романова визначає правову компетентність як комплексну характеристику соціальної дії, в якій в єдності виявляються знання, навички, цінності, особисті установки і свобода поведінки [9, 30].

Вочевидь, високий рівень правової компетентності суб'єкта законотворення в галузі освіти є запорукою його плідної нормотворчої діяльності за сучасних умов реформування вітчизняної освіти.

Узагальнюючи різноманітні наукові джерела, О.Канарова виокремлює компоненти у структурі правової компетентності:

– мотиваційно-ціннісний (особистісна та професійна потреба у правовій інформації, позитивне ставлення до права; потреба в правовій самоосвіті; правові переконання; правомірна поведінка; позитивне ставлення до правового навчання та виховання дітей; здатність до застосування правових знань на практиці);

– когнітивний (комплекс знань з основ Конституції України; законів, що регулюють освітню діяльність; прав і свобод людини і громадянина; основ теорії держави і права, конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, екологічного, кримінального й сімейного права; правових основ захисту прав і свобод людини і громадянина; специфіки проведення позакласних заходів);

– комунікативний (наявність комунікативних здатностей: уміння розуміти дітей, їхніх батьків, колег, їхні особистісні особливості та ціннісні правові настанови);

– діяльнісно-рефлексивний (уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, відбирати правову інформацію для вирішення завдань правового навчання та правового виховання дітей; інтерпретувати текст правових джерел, оперувати поняттями з різних галузей права, оцінювати позитивні властивості та недоліки правової інформації та доводити її до своїх колег, учнів

і їхніх батьків; уміння здійснювати пошук у комп'ютерних правових системах [10, 114–115].

Ефективність правового просвітництва у навчальних закладах багато в чому залежить від підготовленості викладачів до такого роду діяльності. У зв'язку з цим підготовка педагогічних кадрів має супроводжуватися наданням їм необхідних знань, методів та методик для проведення правової освіти.

О.Іваній констатує, що оскільки підготовка майбутнього вчителя до правової освіти і правового виховання учнів включає, крім правового, загальнокультурний, психолого-педагогічний, навчально-методичний компоненти, то умовою ефективності цього процесу є врахування принципів безперервності, міждисциплінарності та використання інтегративного підходу у професійній підготовці майбутнього педагога. Дослідниця стверджує, що ефективність формування правової компетентності у майбутніх учителів можлива при обов'язковому дотриманні створених у процесі професійної підготовки студентів педагогічних умов:

– наявність у вищому навчальному закладі освітнього (правового) середовища, яке підтримує правові установки й соціально-правові цінності (повага до права, до прав і свобод людини, законність та ін.);

– реалізація правової освіти (правового навчання та правового виховання) студентів протягом усього періоду їх навчання в межах навчально-професійної, наукової, соціокультурної діяльності та діяльності в період педагогічних практик;

– доповнення змісту навчальних дисциплін психолого-педагогічного та соціально-гуманітарного циклів питаннями професійно-правового характеру;

– запровадження спецкурсу «Формування правової компетентності майбутнього вчителя» як узагальнюючої ланки системи теоретичної та практичної правової підготовки студентів [11, 164].

Правове просвітництво освітянської громадськості має базуватися на різноманітних методах, які потрібно творчо застосо-

увати залежно від вікових, регіональних, гендерних та інших особливостей аудиторії.

На думку О.Попадич, методи правової освіти можна розділити на три групи. До першої належать різноманітні види викладу й повідомлення інформації (роз'яснювальної та інструктивної). Цю групу інформаційних впливів називають методами переконань. Тому для формування моральних настанов, мотивів, відносин, уявлень, понять, ідей використовують розповідь, бесіду, пояснення, діалог, лекцію, доповідь, диспут, інструктаж, доведення, репліки, звернення-заклики тощо. До другої групи методів належать різні завдання, пов'язані з діяльністю (індивідуальною і груповою). Це методи вправ (привчань). Для формування звичок, які визначають той чи інший тип поведінки, використовують вправи, тренування, привчання, вимоги, заохочення, громадську думку, доручення, вирішення правової ситуації, змагання, показ зразків і прикладів, створення ситуації успіху тощо. До третьої групи належать різні види заохочень, зауважень, покарань, ситуацій контролю й самоконтролю, ситуацій довір'я, критики й самокритики. Це – методи оцінки й самооцінки [12, 190].

Названі методи мають сприяти формуванню правових знань у представників освітянської громадськості (викладачів, студентів, школярів та ін.), розвивати їх правосвідомість та правову культуру.

Розмірковуючи над формуванням правосвідомості студентів засобами правової освіти Н.Ткачова зауважує, що вибір методів навчання залежить від конкретних цілей, змісту й обсягу знань, які повинні засвоїти студенти, від наявності часу для роботи, матеріальних коштів, можливості педагогів, їх кваліфікації, об'єктивних умов, за яких проводиться робота. У всіх випадках потрібно враховувати вже наявні у студентів правові знання й переконання, правовий досвід та навички [13, 315].

Л.Рябовол, своєю чергою, виокремлює такі завдання шкільної правової освіти:

– сприяння особистісному розвитку учня, формуванню його компетентностей, передусім правової предметної компетентності;

– стимулювання пізнавального інтересу школярів до правознавства як навчального предмета, формування вмінь задовольняти його у процесі навчання, зокрема самостійно;

– формування в учнів системи правових знань, вироблення умінь та навичок одержувати з різних джерел (нормативно-правових актів, словників, довідників, засобів масової інформації) і переробляти правову інформацію, застосовувати знання, набуті у процесі вивчення правознавства, у навчальній та позанавчальній діяльності – розвиток правового, критичного й творчого мислення;

– формування в учня: а) на основі національних та загальнолюдських цінностей системи гуманістичних і демократичних правових цінностей, орієнтирів й ідеалів, в якій пріоритетними є права і свободи людини та їх гарантії, верховенство права; б) переконаності у необхідності й соціальній значущості держави, права і законодавства, у справедливості й доцільності вимог правових приписів та готовності дотримуватися їх повсякденно; в) глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами й обов'язками людини та громадянина, усвідомлення невідворотності особистої відповідальності за конкретний негативний вчинок;

– виховання поваги до Конституції, права і законодавства України, державної символіки, формування демократичного правового світогляду, громадянських якостей та громадянської позиції особистості, здатності громадянина – патріота України – до свідомого суспільного вибору;

– формування в учнів основної школи готовності до свідомого вибору суспільно-гуманітарного (правового) профілю навчання, в учнів старшої – юридичної професії;

– формування правомірної активності учня як члена громадянського суспільства, підготовка його до життя в умовах ринкових відносин, сприяння активному життєвому і соціальному самовираженню особистості, її соціалізації, активному включенню в соціально-політичне та економічне життя суспільства, свідомому вибору і підготовці до майбутньої професійної діяльності [14, 147].

Отже, правове просвітництво у різних його формах сприяє формуванню та осучасненню правових знань, розвиває правову компетентність та правову культуру освітянської громадськості, дає її суб'єктам можливість професійно формулювати пропозиції для вдосконалення освітньої галузі в нашій державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Висоцька Л.В.* Правова освіта в соціокультурному просторі громади // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 8. – С. 273–283.
2. *Зінько І.Ю.* Правова освіта як елемент формування професійної компетентності майбутніх педагогів // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – 2015. – Вип. 43. – С. 222–225.
3. *Одарій В.В.* Правова культура професійної діяльності педагога як педагогічна проблема // Наша школа. – 2002. – № 5. – С.11–13.
4. *Кислицька Ю.* Проблеми формування правосвідомості вчителів в системі їх професійної підготовки в сучасній Україні // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія. – 2014. – Вип. 34. – С. 23–30.
5. *Болонина С.В.* Научно-методические основы преподавания правовых дисциплин в неюридических вузах: автореф. дисс. на соискание научной степени канд. пед. наук. – Москва, 2000. – 25 с.

6. *Соколова С.В.* Професійна мобільність як складова правової культури майбутніх інженерів-педагогів // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2017. – Вип. 1. – С. 75–85.
7. *Андрусишин Б.І.* Новітні методики викладання у правничій школі як засіб вдосконалення правової освіти // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. – 2013. – Вип. 22. – С. 104–115.
8. *Андрусишин Б.І.* Кадри для освітньої галузі: проблеми підготовки // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 18: Економіка і право. зб. наук. праць. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. – Вип. 2. – С. 96–105.
9. *Романова І.А.* Компетентнісний підхід до правової підготовки студентів // Педагогіка та психологія. – 2008. – Вип. 33. – С. 26–35.
10. *Канарова О.В.* Формування правової компетентності майбутніх педагогічних працівників дошкільного навчального закладу // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2015. – Вип. 45. – С. 111–116.
11. *Іваній О.* Формування правової компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2013. – № 7. – С. 162–167.
12. *Попадич О.О.* Методики формування правових знань майбутніх магістрів педагогіки, викладачів вищої школи під час навчання у вищому навчальному закладі // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2016. – Вип. 2. – С. 189–192.
13. *Ткачова Н.О.* Педагогічні основи формування правосвідомості учнів у закладах професійно-технічної освіти: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04. – Київ, 2002. – 565 с.
14. *Рябовол Л.Т.* Мета та завдання шкільної правової освіти: поняття, сутність, структура // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2011. – № 4. – С. 144–148.

Сімакова Н.М. Правова освіта у підготовці суб'єкта законотворення.

Процес законотворення у будь-якій галузі є проблемою, розв'язання якої під силу тільки фахівцям, котрі мають відповідну освіту, рівень загальної і правової культури, необхідний соціальний досвід. Людина, яка не має належної правової освіти, виокремити, сформулювати, а тим більше – обґрунтувати необхідність тієї чи іншої правової норми навряд чи спроможна. У статті обстоюється думка, що творенням законів мають займатися фахівці, а суспільство має забезпечити їх правову підготовку, насамперед через надання високоякісної правової освіти. У цьому контексті здійснюється аналіз ролі й місця правової освіти (просвітництва) освітянської громадськості як потужного джерела й контролера правових трансформацій в освітньому просторі України.

Ключові слова: людина, культура, освіта, право, закон, законотворення, правова освіта.

Simakova N. Legal education in the preparation of law-making specialist.

The process of law-making is a problem in any area, the solution is only possible for specialists who have the appropriate education, the level of general and legal culture, the required social experience. A person who does not have the proper legal education would be hardly capable to isolate, formulate, and even more so – to substantiate the necessity of one or another legal norm. Specialists must deal with creation of laws; society must ensure their legal training, first of all, through the provision of high-quality legal education. In this context, it would be advisable to analyze the role and place of legal education (enlightenment) of the educational community as a powerful source and controller of legal transformations in the educational space of our country. The author believes that it is important to overcome formalism and randomness in conducting law-education activities among the educational community, to fill them with the actual content, to show the ways of application of legal knowledge. Particularly relevant is the implementation of legal education in non-humanitarian and non-legal educational institutions, where the educational process is focused on professional training, but educational disciplines of the law-oriented direction are

optional (as a rule, at the students choice). The effectiveness of legal education in educational institutions largely depends on the preparedness of teachers to this type of activity. In this regard, the training of teaching staff should be accompanied by providing them with the necessary knowledge, methods and techniques for conducting legal education. Legal education, in its various forms, contributes to the formation and updating of legal knowledge, develops the legal competence and legal culture of the educational community, allows its subjects formulate proposals professionally for the improvement of the educational field in our state.

Key words: people, culture, education, right, law, law-making, legal education.